

DIZARTIRIYA NUTQ KAMCHILIGINING KELIB CHIQISH SABABLARI

Iminjonova Moxichexra Alimardon qizi¹

Annotatsiya: Mazkur maqolada dizartiriya nutq kamchiligining kelib, chiqish sabablari keng miqiyosda yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Dizartiriya, bolalar serebral falaji, asfeksiya

Dizartiriya nutq kamchiligi og'ir nutq nuqsonlari safiga kiradi. Dizartiriya – yunoncha so'zdan olingan bo'lib, “dis – bo'lak”, “arthon – birlashtirish” degan ma'noni bildirib, nutq apparati innervasiyasining kamchiligi bilan bog'liq bo'lgan talafuzning buzilishidir. Shuningdek, nutq bo'laklariga tovush, bo'g'in, so'z va gap kiradi. Nutqning eng kichik birligi bu – tovushdir. Tovushlarni birlashtirishdagi kamchilik dizartiriya deb ataladi.

Dizartiriya nutq kamchiligining kelib chiqish sababi “Bolalar serebral falaji” (DSP) va “asfeksiya” hisoblanadi.

Bolalar serebral falaji – perinatal davrda bosh miyaning turli strukturalarida bo'ladigon o'zgarishlar natijasida kelib, chiqadigon patologiyalar bilan kechadigon umumiy tushuncha hisoblanadi. Bolalar serebral falajiga uchragan bolalarda aqliy zaiflik, psixologik o'zgarishlar, epilepsiya, eshitish va ko'rish hamda nutqiy taraflama bir qancha o'zgarishlar kuzatiladi. Bosh miya katta yarim sharlarida joylashgan 12 juft nervlar zararlanishi natijasida bolalar serebral falaji kuzatilishi mumkin. Hozirgi kunda 1000 ta chaqaloqning 6-7 tasida, muddatdan ilgari tug'ilgan chaqaloqlarning 40- 50 % ni bolalar serebral falaji (DSP)ga uchragan bolalar tashkil etadi.

Homiladorlik vaqtida DSPning rivojlanishiga olib keluvchi omillar

1. Homiladorlik infeksiyalari (qizilcha, toksoplazmoz, sifilis, gerpes) – ona homiladorlik vaqtida ushbu kasalliklar bilan aziyat chekkan bo'lsa;
2. Homilador ayol somatik kasalliklari (qandli diabet, yurak tug'ma va ortirma nuqsonlari) – ona homiladorlik vaqtida shu kasalliklar bilan kurashsa bu albatta homilaga salbiy ta'sir o'tkazib, bolalar serebral falajini kelib chiqishiga sabab bo'ladi.
3. Homiladorlik paytida ona turli xil travmalar olishi ya'ni ona homiladorlik paytida biror tashqi omil orqali yetkazilgan jarotlar natijasida bosh miyaga qon quyilishi yoki ona psix taaflama biror depressiya holatiga tushib qolishi natijasida DSP rivojlanishi mumkin.

Tug'ruq vaqtida DSPning rivojlanishiga sabab bo'luvchi omillar:

1. Homilaning chanoq bilan kelishi – ya'ni tug'ruq vaqtida bola qisilib qolishi natijasida bolaning bosh qismi siqilishi natijasida ma'lum bir miqdorda bosh miyasiga zarar yetishi kuzatiladi va bu sababni orqasidan bolalar serebral falaji (DSP) kelib chiqadi.
2. Muddatidan oldingi tug'ruq - hammaga ma'lumki muddatdan oldingi tug'ruqda 7 oylik homilada 9 oylik homilaga qaraganda biroz kamchiliklar kuzatilishi mumkin.
3. Kuchli tug'ruq jarayoni deganda bola tug'ruq yo'lida uzoq vaqt qolib ketilgan holatlar nazarda tutiladi. Bola tug'ruq yo'lida uzoq qolib ketishi natijasida, bolaning miyasiga organik jarohat yetishi orqali bosh miya katta yarim sharlarid joylashgan 12 juft nervlarga shikast yetishi mumkin.

Tug'ruqdan keyingi vaqtda DSPning rivojlanishiga sabab bo'luvchi omillar;

1. Chaqaloqlar asfeksiyasi- ya'ni bola tug'ulgandan so'ng ko'karib ketishi.

¹ ADPI, Maktabgacha ta'lim fakulteti Logopediya yo'nalishi 1-kurs talabasi

2. O'pkadagi tug'ma nuqsonlar- bola o'pka kasalliklari bilan tug'ilgan bo'lsa (emfizem, surunkali bronxit).

3. Ona va bolaning qoni bir-biriga to'g'ri kelmasligi natijasida bosh miyanning toksik zararlanishi.

Bolalar serebral falajining belgilari;

Bolalar serebral falaji turli xil ko'rinishda va turli xil og'irlik darajalarida kechadi. Ba'zi hollarda bolalar serebral falajiga uchragan bolalarda ham dizartiriya nutq kamchiligi kuzatilmaligi mumkin. Bu halat DSP bolalarning 20 % inigina tashkil etadi. Ya'ni DSPsi bor bolalarni 80 % da dizartiriya nutq kamchiligi kuzatiladi.

Asfeksiya – bu bola tug'ilyotganda yuzaga keluvchi patologik holat ya'ni kislorod yetishmasligi natijasida kelib chiqadigon asfiksiya, ya'ni bo'g'ilish nafas olishning buzilishi bilan namoyon bo'ladi. Asfiksiyani kelib chiqishiga sabab bo'luvchi omillar 2 davrga ajratiladi. Tug'ruqgacha bo'lgan davr hamda tug'ruq davri.

Tug'ruqgacha bo'lgan davr

- Kechki toksikoz;
- Gipertoniya (qon bosimi osishi);
- 35 yoshdan keying homiladorlik;
- Anemiya (kam qonlik);

Tug'ruq davri

- Yo'ldoshni erta kelishi yoki erta joyidan ko'chishi;
 - Qog'onoq suvsizlanishi davrining cho'zilishi;
 - Tug'ruq yo'lida bola uzoq qolib ketishi;
 - Kindik tizimchasiga o'ralashishi;
 - Tinchlantiruvchi va og'riq qoldiruvchi dori vositalarini tug'ruqdan 1-2 soat iste'mol qilinishi.
- Bundan tashqari, vaqtdan oldin yoki muddati o'tib tug'ilishda, ona qornida rivojlanishidan orqada qolishda, homilalaik davrida tug'ma nuqsonlar va yurak ritmi buzilishining kuzatilishi shuningdek harakat faolligi sustlashishi ham boladagi asfiksiyani kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Dizartiriya nutq kamchiligini keltirib chiqaruvchi asosiy sabablar bolalar serebral falaji va asfeksiya hisoblanadi. Ushbu sabablar kelib chiqmasligi uchun onani homiladorlikka tayyorlov davridan boshlab muntazam nazoratda bo'lishi kerak. Bolalar serebral falaji tufayli nafaqat dizartiriya nutq kamchiligi balki boshqa turdagi rivojlanishdan orqada qolish holatlari ham kuzatiladi. Shu boisdan bolalar serebral falaji va asfeksiya holatlari kelib chiqmaslik uchun ona homidaorlik davrida muntazam ravishda shifokor nazoratida bo'lmog'i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M. Ayupova. Logopediya. Toshkent. 2007.
2. L. Mo'minova, M. Ayupova. Bolalarda dizartiriya nutq kamchiligini bartaraf etish texnologiyasi. Toshkent. 2017.
3. Wikipediya.
4. Маджидова, Р. У., Мухитдинова, Х. С., & Оманов, П. Х. РОЛЬ ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИХ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ СРЕДСТВ В ПРЕПОДАВАНИИ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО. “ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМПЛАРИ ВА ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ” 7-ҚИСМ, 149.
5. Маджидова, Р. У. (2019). Антропоцентризм и аксиологическая картина мира. Наука, техника и образование, (6 (59)), 67-71.

Impact Factor: 9.9**ISSN-L: 2544-980X**

6. Majidova, R. U. (2023). LANGUAGE AS A COMMUNICATION TOOL: UNDERSTANDING ITS FUNCTIONS AND IMPLICATIONS. "GERMANY" MODERN SCIENTIFIC RESEARCH: ACHIEVEMENTS, INNOVATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS, 9(1).
7. Маджидова, Р. (2018). РЕЧЕВОЕ ПОВЕДЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА В СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ И ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ТРАКТОВКАХ. Farg'ona davlat universiteti, (1), 20-20.
8. Urishevna, M. R. (2019). Representation of the linguistic world picture through a human factor. RELIGACIÓN. Revista de Ciencias Sociales y Humanidades, 4(15), 234-240.
9. Mamatov, G. B. R. (2024). IMPLEMENTATION OF THE EDUCATION SYSTEM OF EUROPEAN COUNTRIES. Innovations in Technology and Science Education, 3(19), 135-139.
10. Bozorova, G. M., Mamatov, R. R., Adaxamjonov, A. A., & Jaloldinov, M. S. (2024). THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS. Science and innovation, 3(Special Issue 19), 352-354.
11. Mukhammadaliyeva, B. G. (2023). THEORETICAL VIEWS ON PROVERB IN GERMAN AND UZBEK. International journal of advanced research in education, technology and management, 2(4).
12. Rasulova, A. M., & Xusanova, M. (2022). 'Rifat Axmadjonovna POETIK NUTQDA SINONIMLARDAN FOYDALANISH MAHORATI.
13. Ahmadjonovna, K. M. (2024, February). XORIJIY TILNI OSON VA QIZIQARLI O'RGANISH TO'G'IRISIDA. In Formation and Development of Pedagogical Creativity: International Scientific-Practical Conference (Belgium) (Vol. 4, pp. 20-23).
14. Xusanova, M. (2023). SOMATIK KODLAR TADQIQIGA DOIR. Farg'ona davlat universiteti, (1), 163-163.
15. Rasulova, A. (2023). FARIDA AFRO 'Z SHE'RIY ASARLARIDA OMONIMLARNING ROLI. Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 2(9), 116-120.

